

УДК [376-056.264:005.336.2](477-24)

DOI <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2024-1-7>

Мар'яна Ігорівна ПОРОДЬКО,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти,
Львівський національний університет імені Івана Франка
E-mail: maryana.porodko@lnu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-6306-826X

Роксоляна Антонівна ПРИЗВАНСЬКА,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти,
Львівський національний університет імені Івана Франка
E-mail: roksolana.pryzvanska@lnu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-7635-1227

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ЛОГОПЕДІВ ТА ЇХ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

У статті представлено процедуру організації та методичне забезпечення дослідження особливості роботи, компетентностей логопеда, що працює в об'єднаних територіальних громадах.

Проаналізовані напрацювання науковців про процес підготовки вчителя-логопеда в закладах вищої освіти. Здійснено педагогічне дослідження компетентностей здобувачів освіти першого і другого рівнів. Проаналізовано Стандарт професійної освіти та компетентності які в нього закладено. Визначено показники мотивації досліджуваної групи осіб (здобувачів освіти та логопедів практиків) до професійної діяльності в об'єднаній територіальній громаді.

Зокрема, у статті детально описується процедура впровадження компетентностей вчителя-логопеда в процес навчання, через розробку освітньо-професійної програми закладом вищої освіти та в її окремі освітні компоненти для висвітлення їх в освітньому процесі. Для якісного навчання і визначення особливостей роботи логопеда в об'єднаній територіальній громаді було проведено анкетування фокус-групи, що складалась зі логопедів практиків та здобувачів освіти першого і другого рівні.

Подано аналіз опитування здобувачів про їх готовність до виконання обов'язків вчителя-логопеда в об'єднаній територіальній громаді та показників мотиваційної готовності до роботи на посаді вчителя-логопеда. У дослідженні були виявлені показники хорошої мотивації більшості здобувачів освіти, як першого, так і другого рівнів вищої освіти. Це свідчить, що вони зацікавлені в роботі вчителем-логопедом і обрали цей фах свідомо.

За результатами дослідження описано та характеризовано професійні компетентності необхідних для вчителя-логопеда в об'єднаній територіальній громаді. Визначено особливості його роботи з різними категоріями дітей та дорослих, що мають порушення мовлення та комунікації. Подані висновки дозволять покращити освітньо-професійні програми різних рівнів вищої освіти для більш успішних практик навчання здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: об'єднана територіальна громада, професійні компетентності, робота логопеда.

Mar'iana Ihorivna PORODKO,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Special Education,
Ivan Franko National University of Lviv
E-mail: maryana.porodko@lnu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-6306-826X

Roksoliana Antonivna PRYZVANSKA,
Candidate of Psychological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Special Education
Ivan Franko National University of Lviv
E-mail: roksolana.pryzvanska@lnu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-7635-1227

FEATURES OF THE WORK OF SPEECH THERAPISTS AND THEIR PROFESSIONAL COMPETENCES IN UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES

The article presents the procedure for organizing and methodological support for the study of the peculiarities of work and competencies of a speech therapist working in united territorial communities.

The author analyzes scientists' achievements in training a speech therapist in higher education institutions. A pedagogical study of the competencies of students of the first and second levels of education is carried out. The Standard of Professional Education and the competencies it contains are analyzed. The indicators of motivation of the studied group of people (students and practicing speech therapists) for professional activity in the united territorial community are determined.

In particular, the article describes in detail the procedure for introducing the competencies of a speech therapist teacher into the learning process, through the development of an educational and professional program by a higher education institution and its educational components to cover them in the educational process. To ensure quality training and determine the peculiarities of the work of a speech therapist in the united territorial community, a focus group survey was conducted, consisting of practicing speech therapists and students of the first and second levels of education.

The analysis of the survey of applicants about their readiness to perform the duties of a speech therapist in the United territorial community and indicators of motivational readiness to work as a speech therapist is presented. The study revealed indicators of good motivation in the majority of students of both the first and second levels of higher education. This indicates that they are interested in working as a speech therapist and have chosen this profession consciously.

According to the results of the study, the professional competencies required for a speech therapist in an amalgamated territorial community are described and characterized. The peculiarities of their work with different categories of children and adults with speech and communication disorders are identified. The conclusions presented will allow for improved educational and professional programs of different levels of higher education for more successful teaching practices for higher education students.

Key words: *united territorial community, professional competencies, work of a speech therapist.*

Вступ. Відповідно до реорганізації і утворення нових територіальних об'єднань та створення на їх основі інклюзивно-ресурсних центрів, посад логопедів в закладах дошкільної освіти чи закладах загальної середньої освіти постало питання про особливості роботи логопедів в цих об'єднаннях. Наукові дослідження мало уваги приділяють питанням професійних компетентностей логопедів та особливостям їх роботи в об'єднаних територіальних громадах. Це пояснюється тим, що сама структура об'єднаної територіальної громади є досить новою. Однак завдання, які стоять перед логопедом, що працюють з особами з особливими потребами, є дуже різноманітними і складними.

Сучасному логопеду необхідно мати широкі фахові компетентності для виконання різноманітної логопедичної роботи з дітьми і, особливо, дорослими, вміння знаходити підхід до сім'ї дитини з порушеннями психофізичного розвитку та співпрацювати з колективами навчальних закладів різних форм власності і медичними фахівцями. Ці вміння є надзвичайно актуальними сьогодні і важливими для кожного регіону України та громади. Ще однією ланкою роботи є відновлення мовлення після перенесених травм і уражень у військовослужбовців, що повертаються в свою територіальну громаду із реабілітаційних закладів і потребують логопедичної, психотерапевтичної допомоги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові дослідження зосереджуються на декількох аспектах професійної діяльності та компетентностях логопеда. Серед них – аналіз питань професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів (О. Мартинчук, Ю. Пінчук, О. Потапенко, Н. Савінова, Л. Федорович, Л. Черніченко, О. Шевченко, М. Шеремет [2, 5, 6, 9, 11] та ін.); вивчення готовності педагогічних кадрів до роботи в сільських місцевостях (Л. Будяк, О. Лапа, О. Межирицький, І. Осадчий та ін.) та підготовку фахівців для спеціальних закладів освіти (Т. Берник, В. Бондар, В. Золотоверх, С. Миронова, Н. Пахомова, Л. Прядко, Х. Сайко, В. Синьов, В. Тарасун, Д. Шульженко [4, 7] та ін.).

Ці дослідження не враховують сучасну специфіку логопедичної допомоги із особами різного віку. Так логопед має діагностувати і проводити корекційну роботу із дітьми від раннього віку та відновлювати мовлення у людей старшого віку після травм, ушкоджень чи інсультів. В деяких випадках він буде єдиним спеціалістом, який є в цій територіальній громаді.

Мета дослідження – дослідити особливості роботи та складові професійної компетентності логопедів, які займатимуться організацією та впровадженням процесу корекції та відновлення мовлення в об'єднаних територіальних громадах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародний досвід вищої професійної освіти показує, що багато країн організують підготовку фахівців у галузі логопедії на різних рівнях: бакалавраті та магістратурі. Така система навчання дозволяє забезпечити гнучкість у навчанні, швидко реагувати на зміни у суспільних процесах, адаптувати фахівців до вимог ринку праці, і задовольняє потребу особистості у освіті як важливої цінності. Більшість курсів організовані на модульній основі, що вважається найбільш підходящим для системи постійної освіти, відповідно до принципів Болонського процесу [1].

У сучасних умовах особистість майбутнього логопеда відіграє важливу роль у професійній діяльності. Компетентності майбутнього логопеда визначені у Стандартах вищої освіти спеціальності 016 "Спеціальна освіта" [8]. Цей стандарт включають основні компетентності та результати навчання, які студент має здобути після закінчення другого (магістерського) рівня вищої освіти. Метою навчання, як зазначається в Стандарті є «підготовка фахівців, здатних розв'язувати складні задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері спеціальної та інклюзивної освіти» [8]. Також визначені загальні та спеціальні (фахові, предметні) компетентності, якими має оволодіти бакалавр спеціальної освіти [8].

З аналізу Стандарту вищої освіти, випускники якої мають можливість обіймати посаду логопеда в «закладах освіти; закладах, які надають психолого-педагогічну та корекційно-розвиткові послуги особам з особливими освітніми потребами, у тому числі з обмеженнями життєдіяльності, інвалідністю тощо» [8]. Кожен заклад вищої освіти, який випускає вчителів-логопедів другого (магістерського) рівня розробляє власну освітньо-професійну програму (ОПП). Всі ОПП розроблені відповідно до сучасних наукових уявлень про особливості професійних компетентностей логопеда та викликів суспільства. Освітні компоненти програми розраховані подати знання для спеціаліста, який працює із порушенням мовлення у дітей та дорослих. Для цього необхідно оволодіти сучасними знаннями з фізіології та неврології мовлення, логопедії та корекційної педагогіки, а також психолінгвістичними характеристиками мовлення.

Виявлення готовності працювати на посаді логопеда є важливим етапом для підтвердження актуальності визначення професійних компетентностей логопедів, які мають працювати з дітьми та дорослими з порушеннями мовлення в об'єднаних територіальних громадах [10].

Нами був проведений педагогічний експеримент із здобувачами освіти першого та другого рівня спеціальності 016.01 «Спеціальна освіта. Логопедія» Львівського національного університету імені Івана Франка та логопедами-практиками м. Львова та Львівської області. Було проведено опитування, в якому взяли участь 62 особи. Також були опитані спеціалісти вчителі-логопеди м. Львова та області. Окрім цього, була використана методика виявлення професійної мотиваційної спрямованості здобувачів освіти [3].

Метою відкритого анкетування було визначення готовності респондентів до виконання професійних обов'язків у об'єднаних територіальних громадах. Ця мета включала в себе такі завдання:

- визначення компетентностей, які, на думку респондентів, повинні мати логопеди, що працюють в об'єднаних територіальних громадах;
- виявлення бажання та готовності респондентів працювати у таких громадах;
- з'ясування причин, з яких респонденти можуть відмовитися від роботи в об'єднаних територіальних громадах.

Розглянемо детальніше результати, отримані під час дослідження (анкетування).

Під час аналізу анкетних даних було встановлено, що 47,8% всіх респондентів вважають головною компетенцією, яка необхідна для роботи в об'єднаних територіальних громадах, «здатність проводити діагностику розвитку дитини, проводити заняття, консультувати батьків про проблеми розвитку дитини, організувати інклюзивно-корекційний процес, співпрацювати з лікарями та закладами освіти». Ще 38,5% вважають доцільним проводити наукові дослідження та навчатись разом із проведенням занять і вибрали відповідь «здатність діагностувати, проводити корекційно-реабілітаційні заняття, застосовувати теоретичні, емпіричні методи психолого-педагогічного дослідження, систематичного супроводу сім'ї дитини з порушеннями, професійного самовдосконалення». Проте були й ті, хто бажає лише «проводити заняття, співпрацювати із закладами дошкільної освіти та сім'ями» – це 12,8% респондентів (рис. 1).

Рис. 1. Результати відповідей респондентів щодо питання «Компетентності логопеда в об'єднаних територіальних громадах»

Оскільки опитування включало студентів різних курсів і логопедів-практиків, ми вирішили запитати, чи працюють вони і де саме. За результатами відповідей можна зазначити, що лише 5,1% респондентів працюють у сільській місцевості, а 17,9% взагалі не працюють за фахом (рис. 2).

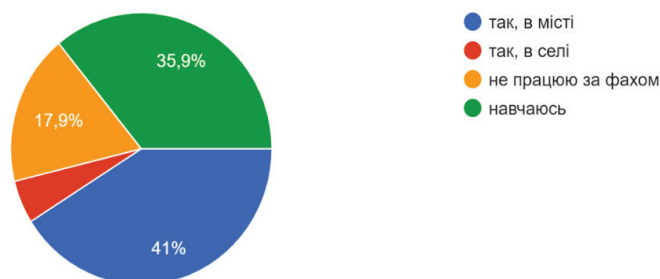

Рис. 2. Результати відповідей респондентів щодо питання «Кількість працюючих логопедом в сільській місцевості»

На запитання про бажання працювати в об'єднаних територіальних громадах, то 15,4% респондентів виявили бажання працювати, у той час як 17,9% не бажають працювати там (рис. 3). Більшість із тих, хто не висловив бажання працювати в об'єднаних територіальних громадах, не розглядали цю можливість.

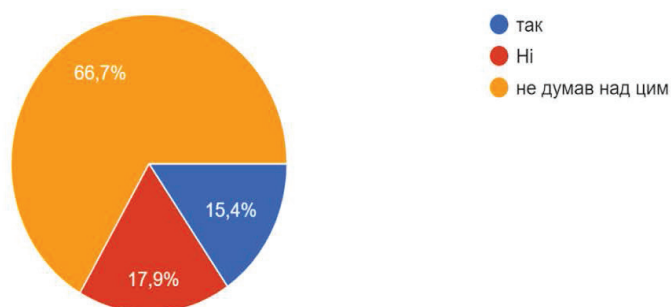

Рис. 3. Відповіді респондентів щодо питання «Бажання логопедів працювати в об'єднаній територіальній громаді»

У відповідь на питання про можливі причини відмови від обрання посади логопеда в об'єднаних територіальних громадах респонденти не були обмежені однією відповіддю, вони могли вибрати стільки причин, скільки вважали за потрібне. Найвищий відсоток респондентів, а саме 76,9%, обрали відповідь "мало можливостей для професійного зростання" при

роботі в об'єднаних територіальних громадах. Інші суттєві причини, які вказали 46,2% та 59% респондентів, включають "низьке матеріальне забезпечення" логопедів засобами для роботи та "низька оплата праці" на посаді логопеда.

Результати анкетування показали, що як здобувачі освіти спеціальності «Спеціальна освіта. Логопедія», так і логопеди-практики Львівської області не розглядають можливість працювати на посаді логопеда в об'єднаній територіальній громаді через такі причини, як низька оплата праці, відсутність можливостей для професійного зростання та низьке матеріальне забезпечення. З відповідей респондентів випливає, що 66,7% навіть не розглядали можливість роботи в сільській місцевості, а 17,6% точно не бажають там працювати за будь-яких умов.

Методику за опитувальником на виявлення рівня професійного спрямування студентів пройшли всі 62 респонденти, їхні відповіді були оброблені за допомогою методів математичної статистики.

Згідно з результатами опитування є такі результати: 18% респондентів (здобувачів освіти – логопедів та логопедів-практиків) показали низькі результати за цим тестом. Це свідчить про те, що здобувачі освіти навчаються за цією спеціальністю не за власним бажанням, не бачать в ній перспектив, вважають професію малоцікавою і мріють про можливість змінити напрямок навчання. Вступ до навчального закладу обумовлений не інтересом до майбутньої професії та бажанням працювати у цій галузі, а іншими чинниками, наприклад, вимогами батьків, зручним розташуванням навчального закладу тощо.

Як ми можемо бачити на рис. 4 у 16% опитаних виявлено середні результати, що свідчить про те, що навчання за цією спеціальністю їм здається привабливим, вони виявляють інтерес до неї, але не впевнені, що будуть працювати у цій галузі. У 66% майбутніх та теперішніх логопедів були високі результати: студенти цікавляться навчанням, прагнуть опанувати обрану професію, постійно вдосконалюють свої знання у цій галузі, мають бажання працювати вчителями-логопедами та розвиватись у цій сфері.

Рис. 4. Рівень професійного спрямування респондентів

Науковці з різних країн, таких як Польща, Словаччина, Нідерланди, Канада і інші, визнають тенденцію до надання корекційних послуг на місці проживання особи як ключовий елемент сучасної спеціальної освіти. Ця форма організації послуг отримує визнання не лише від науковців, які вивчають корекційну освіту в Україні, але, на нашу думку, вона повинна отримати державний статус у всіх регіонах країни.

У планах підготовки логопедів національного рівня стоїть завдання визначення додаткових компетентностей, необхідних для успішної роботи фахівця-логопеда в об'єднаних територіальних громадах, зокрема:

- забезпечення підтримки сімей, у яких є особи з порушеннями розвитку, у процесі соціалізації на рівні громади;

- підтримка процесу інклюзивного навчання осіб з порушеннями психофізичного розвитку у навчальних закладах різного рівня та форм власності в громаді;
- надання консультативної допомоги від народження дитини до встановлення діагнозу для поліпшення її функціонування та правильного догляду;
- надання консультацій родинам осіб, які втратили мовлення на різних етапах життя та в різних обставинах;
- проведення попередньої діагностики всіх аспектів діяльності дитини та особи з порушеннями розвитку для подальшого висновку інклюзивно-ресурсного центру або медико-соціальної експертної комісії;
- надання консультацій як фахівцям дошкільних закладів, так і фахівцям загальноосвітніх закладів з питань організації процесу інклюзивного навчання дітей з особливостями розвитку;
- проведення діагностичних та відновлювальних дій при порушенні мови та комунікації з особами, що втратили мовлення після травм і ушкоджень мозку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вивчивши наукові теорії професійної діяльності логопеда, його складові, функції та обов'язки, ми зробили наступні висновки:

1. Посадові обов'язки вчителя-логопеда включають виявлення, корекцію мовленнєвих, комунікативних та психологічних порушень розвитку, які є вторинними у осіб з порушеннями психофізичного розвитку. Також до них відноситься керівництво навчальним процесом інклюзивного навчання дітей з порушеннями мовлення в закладах загальної середньої освіти або закладах дошкільної освіти, а також розробка, адаптація чи модифікація навчального матеріалу для цих дітей. Важливою є співпраця з педагогічним колективом, батьками або опікунами дітей з порушеннями для налагодження корекційного процесу.

2. Професійні фахові компетентності майбутніх вчителів-логопедів складаються зі знань та навичок у таких галузях: анатомо-фізіологічного спрямування (анатомія, фізіологія, генетика, мовленнєві та сенсорні системи), діагностичного спрямування (діагностика загального, психічного та мовленнєвого розвитку дітей раннього віку та дорослих), психологічного спрямування (загальна, вікова, педагогічна, спеціальна та соціальна психологія, психологія порушень розвитку) та логокорекційного спрямування (логопедія, афазіологія, основні методики логопедичної корекції, практикуми по роботі з різними порушеннями).

Література:

1. Горшкова Г. В. Формування професійної компетентності вчителів-логопедів в умовах неперервної освіти. *Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи. VII Міжн. Наук-практ. Конф.* Електронний зб. наук. праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. 2021. Випуск 4/46. URL: https://zoippo.zp.ua/pages/publications/el_gurnal/pages/vip46.html
2. Мартинчук О. В. Компетентнісний підхід як концептуальна основа оновлення змісту підготовки майбутніх логопедів до роботи в умовах інклюзивного навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія.* 2014. Вип. 26. С. 139–144.
3. Мицик Г. М. Про необхідність змін у підготовці фахівців-логопедів у вищих навчальних закладах. *Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку: тези доповідей II Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Запоріжжя, 17–18 бер. 2016 р.). Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2016. С. 21–24.
4. Пахомова Н. Г. Інтеграція медико-психологічної та педагогічної складових професійної підготовки майбутніх логопедів. автореф. дис. д-ра. пед. наук: 13.00.03. Київ, 2013. 41 с
5. Пінчук Ю. В. Система професійної компетентності вчителя-логопеда: дис. канд. пед. наук: 13.00.03. Київ, 2005. 220 с
6. Савінова Н. В. Актуальні проблеми формування професійної компетентності вчителів-логопедів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя.* 2014. № 9 (Ч. 1). С. 162–169.
7. Сайко Х. Я. Особистісна готовність корекційного педагога до виховання дітей з аутизмом. *Навчальний посібник.* Львів. Тріада Плюс, 2017. 248 с.
8. Стандарт вищої освіти України другого (магістерського) рівня вищої освіти – ступеня магістр – з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 016 Спеціальна освіта. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstvaosviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>
9. Черніченко Л. А. Структура, критерії та рівні готовності майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивного навчання. *Витоки педагогічної майстерності.* Випуск 19, 2017. С. 352–357
10. Шевчук К., Породько М., Особливості нервової системи студентів I курсу факультету педагогічної освіти. *Збірник студентських наукових праць «Освітній альманах»* (вступ. слово., упоряд., заг.

редак. Наталії Мачинської). Львів. Львівський національний університет імені Івана Франка, 2023. 6. С.531-536.

11. Шеремет М. К. Підготовка корекційних педагогів у вищих навчальних закладах України. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія : Соціально-педагогічна. 2011. Вип. 17(1). С. 7–11.

References:

1. Horshkova, H.V. (2021). Formuvannya profesiinoi kompetentnosti vchyteliv-lohopediv v umovakh nepererвної osvity [Formation of professional competence of speech therapist teachers in the conditions of continuous education]. *Nepererivna osvita novoho storichchia: dosiahnennia ta perspektyvy: VII Mizhn. Nauk-prakt. Konf. Elektronnyi zb. nauk. prats Zaporizkoho oblasnoho instytutu pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity*. Vypusk № 4/46. Retrieved from: https://zoippo.zp.ua/pages/publications/el_gurnal/pages/vip46.html [in Ukrainian].

2. Martynchuk, O.V. (2014) Kompetentnisnyi pidkhid yak kontseptualna osnova onovlennia zmistu pidhotovky maibutnikh lohopediv do roboty v umovakh inkliuzyvnoho navchannia [Competency approach as a conceptual basis for updating the content of training future speech therapists to work in the conditions of inclusive education]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykhologhiia*. Vyp. 26. S. 139–144 [in Ukrainian].

3. Mytsyk, H.M. (2016). Pro neobkhdnist zmin u pidhotovtsi fakhivtsiv-lohopediv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh [About the need for changes in the training of speech therapists in higher educational institutions]. *Pedahohika vyshchoi shkoly: dosvid i tendentsii rozvytku: tezy dopovidei II Vseukr. nauk.-prakt. konf. (m. Zaporizhzhia, 17– 18 ber. 2016 r.)*. Zaporizhzhia: Zaporizkyi natsionalnyi universytet. S. 21–24 [in Ukrainian].

4. Pakhomova, N.H. (2013). Intehratsiia medyko-psykhologichnoi ta pedahohichnoi skladovykh profesiinoi pidhotovky maibutnikh lohopediv [Integration of medical, psychological and pedagogical components of professional training of future speech therapists]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv, 41 s. [in Ukrainian].

5. Pinchuk, Yu.V. (2005). Systema profesiinoi kompetentnosti vchytelia-lohopedi [System of professional competence of a speech therapist teacher]. *Candidate's thesis*. Kyiv. 220 s. [in Ukrainian].

6. Savinova, N.V. (2014). Aktualni problemy formuvannia profesiinoi kompetentnosti vchyteliv-lohopediv [Actual problems of formation of professional competence of speech therapist teachers]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia*. № 9 (Ch. 1). S. 162–169 [in Ukrainian].

7. Saiko, Kh.Ya. (2017). *Osobystisna hotovnist korektsiinoho pedahoha do vykhovannia ditei z autyzmom. [Personal readiness of the correctional teacher to educate children with autism]*. Navchalnyi posibnyk. Lviv : Triada Plus, 248 s. [in Ukrainian].

8. Standart vyshchoi osvity Ukrainy drugoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity – stupenia mahistr – z haluzi znan 01 Osvita/Pedahohika spetsialnosti 016 Spetsialna osvita. [The standard of higher education of Ukraine of the second (master's) level of higher education is the master's degree]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstvaosviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti> [in Ukrainian].

9. Chernichenko, L.A. (2017). Struktura, kryterii ta rivni hotovnosti maibutnikh lohopediv do innovatsiinoi diialnosti v umovakh inkliuzyvnoho navchannia [The structure, criteria and levels of readiness of future speech therapists for innovative activities in the conditions of inclusive education]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti*. Vypusk 19. S. 352–357 [in Ukrainian].

10. Shevchuk, K., & Porodko, M. (2023). Osoblyvosti nervovoi systemy studentiv I kursu fakultetu pedahohichnoi osvity [Peculiarities of the nervous system of students of the first year of the Faculty of Pedagogical Education]. *Zbirnyk studentskykh naukovykh prats «Osvitnii almanakh» (vstup.slovo., uporiad., zah.redak. Natalii Machynskoi)*. Lviv: Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. 6. S. 531–536 [in Ukrainian].

11. Sheremet, M.K. (2011). Pidhotovka korektsiinykh pedahohiv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh Ukrainy [Training of correctional teachers in higher educational institutions of Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka. Serii: Sotsialno-pedahohichna*. Vyp. 17(1). S. 7–11 [in Ukrainian].